

[B] **EEN EPIDEMIE ZONDER ANAMNESES.
“HISTORIEZUCHT” VAN MARITA MATHIJSSEN**

Marita Mathijssen stelt in haar nieuwste boek een duidelijke diagnose: de negentiende-eeuwer leed aan *Historiezucht*. Deze ziekte was besmettelijk en waarde als een epidemie door Europa. Het ziektebeeld – een “obsessie met het verleden” – is zowel terug te vinden in afzonderlijke individuen als in de cultuur als geheel. In de schilderkunst kregen historische taferelen de voorkeur, de geschiedbeoefening zelf ontwikkelde zich stormachtig, toneelstukken en romans waren het liefst historisch, oude voorwerpen bleken de moeite van het verzamelen waard en werden in musea opgenomen, de bouwkunst was neogotisch, neoromaans, neoclassicistisch – als het maar *neo* was. Al die facetten van de negentiende-eeuwse historische cultuur krijgen van Mathijssen ruim de aandacht.

Veel van de prominente lijdens aan historiezucht traden op als de bemiddelaars van het verleden. Historici als Jules Michelet of de achttiende-eeuwer Jan Wagenaar beschreven nieuwe delen van het verleden door zich op de geschiedenis van het volk te richten. Architecten als Pierre Cuypers en Eugène Viollet-le-Duc restaureerden oude gebouwen en richtten nieuwe op in historiserende stijl. Schrijvers als Hendrik Conscience en Jacob van Lennep verwerkten het vaderlandse verleden in historische romans. Editoren als de gebroeders Grimm en Jan Frans Willems ontsloten middeleeuwse teksten voor een negentiende-eeuws publiek. Mathijssen behandelt niet alleen deze grote figuren, maar ook onbekendere verspreiders van het verleden. Dominees en schoolmeesters die geschiedenisboeken voor de jeugd schreven bijvoorbeeld, of genootschapsleden die materieel erfgoed van de ondergang wisten te redden.

De belangstelling voor het verleden is inderdaad overweldigend – maar waartoe diende zij nu precies? Mathijssen vergelijkt de hang naar geschiedenis met een ziekte, maar evengoed blijkt zij juist een serum of een wondermiddel te zijn. Zij wordt gebruikt als manier om naties aaneen te binden door een gezamenlijk verleden te verschaffen en grote zonen van het vaderland te eren. Of zij dient om eigentijdse politieke kwesties via het verleden te verwerken.

Negentiende-eeuws België greep daarvoor het liefst terug op de glorieuze middeleeuwen, waar de Nederlanders eerder naar hun Tachtigjarige Oorlog en Gouden Eeuw keken. Iedere omgang met de geschiedenis, kortom, wordt getekend door de eigen tijd, zo beseft ook Mathijssen en zij noemt dat “dubbeltijdigheid”. Regelmatig is ze ook zelf dubbeltijdig door naar het heden te verwijzen. Zij zet zich bijvoorbeeld af tegen het Nederlandse cultuurbeleid van de laatste jaren en zou het liefst, zo lijkt het, vaccinatie met historiezucht voorschrijven.

Naar de negentiende-eeuwse omgang met het verleden is in de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan door bijvoorbeeld Peter Raedts, Joep Leerssen en Lotte Jensen. In *Historiezucht* zijn hun bevindingen verwerkt, net als het werk van Mathijssens leerlingen Karin Hoogeland, Francien Petiet, Jan Rock en Janneke Weijermars. Zo heeft Mathijssen een publieksboek geschreven dat recent wetenschappelijk onderzoek herneemt en zeer toegankelijk maakt. Dat komt ook doordat *Historiezucht* een zeer beeldrijk boek is, dat bol staat van prachtige, haarscherpe kleurenafdrukken van prenten en schilderijen. Er zijn ook beelden in woorden, want in de anekdotiek is Mathijssen op haar best en haar geestigst. Ze kan pikant zijn (als het om de minnaressen van Mirabeau gaat), maar ook scabreus (denk aan de obstipatie die de romanschrijver en leraar Hofdijk belette het eerste uur les te geven). Dikwijls is ze ook persoonlijk, bijvoorbeeld over haar grootvader, die, geboren in



Standbeeld van architect Pierre Cuypers voor de door hem gerenoveerde Munsterkerk in Roermond.

1892, zijn kleinkinderen over het belang van de Franse Revolutie liet nadenken.

Grootvaders les heeft meer dan particulier belang. De Franse Revolutie is al vaak aangewezen als cruciaal voor de omgang met geschiedenis. De Revolutie zou een breuk met het verleden hebben betekend. Het negentiende-eeuwse teruggrijpen op de geschiedenis was een reactie op deze traumatische ervaring. Om in medische metaforen te blijven: geschiedenis werd door de negentiende-eeuwers gebruikt als een pijnstillertje. Mathijssen constateert wel de verslavende werking van de geschiedenis, maar kent aan de Franse Revolutie een andere waarde toe. Voor haar was het niet de interesse voor de geschiedenis die rond 1800 plots tot een explosie kwam, maar vooral de democratisering ervan.

Deze democratiseringstheorie, dat de geschiedenis “van iedereen werd”, is het centrale punt van Mathijssens betoog. Dat de geschiedenis in de negentiende eeuw toegankelijker werd, lijkt nauwelijks 450 bladzijden uitleg te behoeven. Zoals Mathijssen immers ruimschoots aantoonde: de geletterdheid nam toe, de druktechnieken raakten sterk verbeterd en er bestond een groot aantal historisch geïnteresseerde intellectuelen. De democratiseringstheorie is echter prikkelender; zij is volgens Mathijssen datgene wat “nieuw” is aan haar studie. Het ging niet enkel om de mogelijkheid van toegang tot het verleden, maar om de daadwerkelijke consumptie van de geschiedenis. De “toe-eigening” en “het verinnerlijken” van de geschiedenis was geen zaak van een kleine groep, maar betrof alle negentiende-eeuwers.

Dat het werkelijk *alle* negentiende-eeuwers aanging, herhaalt Mathijssen zo vaak dat de lezer het niet kan missen. De bewoordingen veranderen daarbij nog wel eens. Nu eens gaat het om de “gewone man”, dan weer om “het volk”, de “gewone lezers”, de “gemene vrouw”, het “breed publiek”, “elke beschaafde burger”, “grote groepen” of “de burger”. Ondanks deze veelheid aan benamingen blijft de gewone man onzichtbaar in *Historiezucht*. Verreweg de meeste aandacht gaat uit naar de producenten van de geschiedenis – schrijvers, schilders, historici, museumdirecteuren et cetera – in plaats van naar de consumenten.

Om die consumenten toch in beeld te krijgen,

zouden bijvoorbeeld oplagecijfers en het volume van de historische productie een startpunt kunnen zijn, maar Mathijssen beperkt zich tot slechts een heel kleine steekproef en verontschuldigt zich met een beroep op het ontbreken van vooronderzoek. In hoeveel hoedanigheden de consument van de geschiedenis ook wordt aangehaald – is een “gewone man” eigenlijk hetzelfde als een “burger”? – bijna nooit krijgt hij een concreet gezicht. Gebeurt dat wel, dan is het als een fictieve consument: als de boer Hendrik Ras, als Jan de zoon van een tuinknecht of als bewoners van de Van Ostadestraat in Amsterdam. En bij die laatste vraagt Mathijssen zich af of zij wel een schilderij van Van Ostade uit hun geheugen kunnen oproepen. Dat maakt vragen over andere gewone mannen en vrouwen pregnant: zijn zij eigenlijk wel bekend met de geschiedenis die hen zo ruim wordt aangeboden? Kan echt “vrijwel iedereen” zich in 1900 een *Nachtwacht* voor de geest halen? En: als alle mensen met de geschiedenis vertrouwd zijn, wat doen zij er dan mee? Verinnerlijken zij het wel zoals de producenten van geschiedenis dat zouden wensen? Het zijn cruciale vragen over de toe-eigening van de geschiedenis die onbeantwoord blijven. Wat onmisbaar is om Mathijssen these te staven maar achterwege blijft in *Historiezucht*, zijn de anamneses van de gewone lijdens.

PIETER HUISTRA

MARITA MATHIJSEN, *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw*, Vantilt, Nijmegen, 2013, 512 p.